

11. Türkçenin yabancı dil olarak öğretiminde görsellerle beden dili¹**Vildan ÖNCÜL²****Seyfullah ÖZTÜRK³****APA:** Öncül, V. & Öztürk, S. (2023). Türkçenin yabancı dil olarak öğretiminde görsellerle beden dili. *RumeliDE Dil ve Edebiyat Araştırmaları Dergisi*, (34), 158-167. DOI: 10.29000/rumelide.1316241.**Öz**

Son yıllarda Türkçenin yabancı dil olarak öğretimine yönelik çalışmalar artmış ve daha işlevsel bir öğretimin nasıl yapılacağı konusu ele alınmaya başlanmıştır. Bu amaçla da daha etkili öğretim yolları aranmaktadır. Dil öğretiminde uygulanan dört temel beceri olan anlama, dinleme, yazma ve konuşma becerileri üzerinden yapılan öğretimi zaman zaman dil bilgisi, dikte çalışmaları desteklemek; drama, oyun gibi çalışmalar öğretimi daha eğlenceli hale getirerek yaşatarak öğretme amacı taşımaktadır. Beden dili de öğretimi destekleyici çalışmalardan biri olarak düşünülmektedir. Beden dili sözsüz bir dildir. Pek çok ifade sözcük kullanılmadan sadece el ve yüz hareketleriyle anlatılabilir. Bu hareketler sözcük gerektirmese de her dilde aynı anlama gelmeyebilir. Bazı el, yüz ve baş hareketleri farklı dillerde Türkçe anlamıyla aynı olmadığı gibi tamamen zıt anlama da gelebilir. Bu anlam karışıklığını gidermek ve öğretimi desteklemek için, fotoğraf ve video gibi görseller üzerinden beden dili öğretimi yapıldığında eğlenceli ve etkili bir öğretim olacağı düşünülmektedir. Çalışmanın gereği olarak farklı yöntemler bir arada kullanılmıştır. Çalışmanın farklı aşamalarında rastgele örnekleme, odak grup görüşme ve nicel analiz yöntemlerinden yararlanılmıştır. Araştırmanın örneklemini Ondokuz Mayıs Üniversitesi, Türkçe Öğretimi Uygulama ve Araştırma Merkezinde Türkçe öğrenen ve farklı ülkelerden gelen rastgele seçilmiş 20 öğrenci oluşturmuştur. Öğrencilere Türkiye’de en çok rastlayabilecekleri 20 beden hareketi gösterilmiş; hazırlanmış metinlerden hareketin anlamını seçmeleri ve kendi cümleleriyle bu hareketleri yorumlamaları istenmiştir. Ardından uygulanan anketle görseldeki hareketlerin öğrencilerin kendi ülkelerindeki el ve yüz hareketleriyle benzer olup olmadığı tespit edilmiştir. Çalışmanın sonucunda el ve yüz hareketleri kullanıldığında söylenen ifadenin daha kolay anlaşıldığı ve bu hareketlerin öğretilmesiyle farklı anlamlara gelen ifadelerin önüne geçilmesinin sağlandığı görülmüştür.

Anahtar kelimeler: Türkçe öğretimi, yabancı dil öğretimi, beden dili, sözsüz dil, görseller**Body language with visuals in teaching Turkish as a foreign language****Abstract**

In recent years, studies on the teaching of Turkish as a foreign language have increased and the issue of how to do a more functional teaching has started to be addressed. For this purpose, more effective teaching methods are also being sought. Grammar knowledge and dictation studies support the teaching made through understanding, listening, writing and speaking skills, which are the four basic skills applied in language teaching, from time to time; studies such as drama and games have the purpose of teaching by making teaching more fun and keeping it alive. Body language is also

¹ Bu makale 2-6 Mayıs 2023 tarihinde Tunus’un Hammamet şehrinde düzenlenen The 6th International Symposium on Human Social, and Sustainable Development Research adlı sempozyumdaki “Türkçenin Yabancı Dil Olarak Öğretiminde Görsellerle Beden Dili” özet bildiri sunumundan genişletilmiştir.

² Dr., Ondokuz Mayıs Üniversitesi, Türkçe Öğretimi Uygulama ve Araştırma Merkezi (Samsun, Türkiye), vilice1@hotmail.com, ORCID ID: 0000-0002-2265-4836 [Araştırma makalesi, Makale kayıt tarihi: 19.05.2023-kabul tarihi: 20.06.2023; DOI: 10.29000/rumelide.1316241]

³ Dr., Ondokuz Mayıs Üniversitesi, Türkçe Öğretimi Uygulama ve Araştırma Merkezi (Samsun, Türkiye), seyfullah.ozturki@omu.edu.tr, ORCID ID: 0000-0002-9009-2572

considered as one of the studies that support teaching. Body language is a nonverbal language. Many expressions can be explained without using words only with hand and face movements. Although these movements do not require words, they may not mean the same in every language. Some hand, face and head movements are not the same in Turkish meaning in different languages and may also have completely opposite meanings. In order to eliminate this confusion of meaning and support teaching, it is thought that when body language teaching is done through visuals such as photos and videos, it will be a fun and effective teaching. As a requirement of the study, different methods were used together. Random sampling, focus group interviews and quantitative analysis methods were used at different stages of the study. 20 students who are learning Turkish in Turkish Teaching Application and Research Center of Ondokuz Mayıs University and who are selected randomly from different countries formed the sample of the research. The students were shown the 20 body movements that they can encounter the most in Turkey and they were asked to choose the meaning of the movement from the prepared texts and interpret these movements with their own sentences. Then, with the questionnaire applied, it was determined whether the visual movements were similar to the hand and face movements in their own countries. As a result of the study, it was found that the expression spoken when hand and face movements are used is easier to understand, and by teaching these movements, it is ensured that expressions with different meanings are avoided.

Keywords: Teaching Turkish, teaching foreign language, body language, nonverbal language, images

Giriş

“İlk dil nasıl ortaya çıktı, hangi dil ilk konuşulan dildi ve insanların ilk kullandıkları sözcükler neydi?”. Bu soruların cevabını net olarak bulabilmenin, teori üretmekten başka bir yolu yoktur; ancak görünen o ki iletişim için sesler ve hareketler insanoğlu var olduğundan beri kullanılmıştır. Hatta temel ihtiyaçları anlatmada hareketlerin dilde sözcük oluşumundan daha köklü bir geçmişe ve daha evrensel işlevlere sahip olduğu görülmektedir. Erciyas (2019) iletişimde beden dilinin sözcüklerin içeriği ve dile getiriliş şekline daha önemli olduğunu çünkü insanların genel olarak dünyayı yüzde 87 gözleriyle, yüzde 9 kulaklarıyla, yüzde 4 diğer organlarıyla algıladıklarını söyler. Beden diliyle ilgili yapılan bilimsel araştırmalarda beden dilinin iletişimde yüzde 55, sesin yüzde 38, sözün yüzde 7 oranında etkili olduğunun tespit edildiğini belirtir.

Sözsüz iletişim, konuşulan dilin dışında sözcük ve cümle gerektirmeden, el, yüz, göz hareketleri gibi beden dili unsurlarıyla gerçekleştirilen iletişim biçimidir. Dili nasıl kullanması gerektiğini öğrenme aşamasında olan çocukların da ilk başvurduğu iletişim aracıdır. Dil gelişiminin başlarında çocukların ifade etmeye çalıştığı olayları, adlandırdığı nesnelere anlamak zordur. Çocukların kullandığı el ve yüz ifadeleri, kişiler, nesnelere ve olaylar arasındaki ilişkinin anlaşılması için ipucu oluşturur (Bloom & Lahey, 1978, s. 261). Piaget (1999, s. 32) çocuğun 6. aydan itibaren yetişkinlerin hareketlerini izlemeye ve sonrasında taklit etmeye başladığını söyler. Çocuğun uzun süre yetişkin hareketlerini izledikten sonra yavaş yavaş taklit etmeyi öğrendiğini ve benzer el-yüz hareketlerini kendiliğinden uyguladığını, sözcük üretiminden önce yüz ve beden ifadeleri ürettiğini belirtir. Çocukların genelde 10 aylıkken beden dili kullanmaya başladıklarını söyleyen Özçalışkan & Hodges (2016: 83-85), el ve yüz hareketlerinin dil öğrenme sürecinde önemli rol oynadığını, dili öğrendikten sonra da 24-36 aylara kadar bu hareketlerin sözcüklere ve cümlelere eşlik ettiğini belirtir. O’Neill (2007, s. 215), erken çocukluk dönemi edim bilim çalışmalarında (Bates, Camaioni, Volterra, 1975; Dale, 1980) çocukların dokuz ve on aylarında isteklerini söyleme, reddetme, cevap verme, selamlama gibi edimsel işlevler için el ve yüz hareketleri kullandığını görüldüğünü belirtir.

Çocuk dil öğreniminde de görüldüğü gibi hareketlerin ifade ettiği anlamların edinimi sözcük ediniminden önce başlar ve en az sözcük üretimi kadar önem taşır. Dilde sözcük ve cümle üretimi başladıktan sonra da bu hareketlerin kullanımı bırakılmaz. Anlamı pekiştirmek, anlatımı sıkıcılıktan kurtarmak için sözcükler ve cümlelerin yanı sıra beden dili kullanılır. Sözsüz iletişim olan beden dili sözlü iletişime güç katar, hatta günlük iletişimde bu sözsüz iletişime sözcüklerden daha çok başvurulur. Sözsüz iletişim ya da diğer bir deyişle beden dili dilsel sözcükler olmadan da insanın kendini ifade etme yoludur. Beden dili; sözlü iletişimin tamamlayıcı bir parçası olarak hem konuşurken gereksiz ve fazla kelimeden kaçınma hem de konuşulanları vurgulama ve açıklama amaçlarına hizmet eder (Antes, 1996, s. 440). Beden dilini oluşturan el, kol hareketleri, yüzde bulunan ağız, burun, göz, kaş gibi organların ifadeleri, beden görülebilir kanallarıdır. Beden dili hissedilen duyguların çok daha iyi açıklanabilmesi, mesajların daha samimi olması, karmaşık ve anlaşılması zor mesajları daha anlaşılır yapması özelliklerinden dolayı sözlü iletişimin ayrılmaz bir parçasıdır (Vendryes, 2001, s. 14).

Beden hareketleri kendi içinde bir bilgi bulundurur, kullanıldığı toplum tarafından kabul edilmiş anlamlara sahiptir. El ve yüz ifadeleri, şaşırma, utanma, sempati duyma, kızgınlık, tikslenme gibi duyguları ifade edebilir. Bedenin gösterdiği pozisyon, memnuniyet, beğenmeme, onaylama, reddetme, vedalaşma, çağırma gibi ifadeleri anlatabilir. Ancak aynı beden hareketi farklı bağlamlarda farklı bilgiler barındırabilir. Söz gelimi göz kontağı kurma, bir insanın gözüne uzun süre yumuşak bir bakışla bakma aşk, tutku ifade edebileceği gibi sert şekilde uzun süre bakma tehdit ifadesi olabilir. Göz, beden dili içerisinde en çok anlam yüklenen organdır. Olumlu ya da olumsuz yüksek bir duygusal içerik taşır. Birçok toplumda diğer organlardan daha fazla dürüstlüğü ifade ettiği, söylenen yalanın gözden anlaşılacağı düşünülür. Göz temasından kaçınma da bunun bir göstergesi olarak kabul edilir. Yalan söyleme, utanma, korkma, kötü haber verme durumlarında gözler karşıdaki insandan kaçırılır, göz göze gelmemeye çalışılır. Yazar (2014, s. 37) dünyanın her yerinde insanların söyledikleri yalanı gizleme konusunda kendini kontrol etmeye çalıştığını ancak beden diliyle bu yalanı ele verecek hareketlerde bulunduğunu söyler. İnsan ne kadar bilinçli ve kontrollü davranırsa davranırsın, tüm nöronları kontrol altına almanın mümkün olmadığını ve beden dili kontrolünün sözlü dil kontrolünden daha zor olduğunu belirtir.

Kültür, beden dilini etkileyen önemli unsurlardan birisidir. El ve yüz hareketlerinin kullanım sıklığı, ifade ettiği anlamlar, bilgi iletimi açısından kültüre bağlı olarak değişebilir. Her toplumun beden dilini kullandığı, cümlelerine daha etkili ifadeler kattığı bilinen bir gerçektir ancak her toplumda her hareket aynı anlamı karşılamayabilir. Beden dilinin toplumlarda farklı anlamlar taşımasında kültürel farklılıklar önemli bir etkidir.

George Carlin “Bütün insanlar aynı dilde gülümser.” sözüyle tüm insanlık için ortak olan, evrensel beden dilinin varlığına dikkat çekmektedir ancak beden dili ortak anlamlar ifade etmesinin yanı sıra tamamen farklı anlamlar da anlatabilir. Gülümsemek, ağlamak, surat asmak, şaşırma, kızgınlık ve mutluluk ifadeleri gibi dünyanın her yerinde doğru algılanabilecek ortak el, yüz hareketleri ve duruşlar olduğu gibi ülkelerin bulunduğu iklim koşullarına, coğrafi konumlarına, kültürlerine ve kişilerin içinde buldukları sosyal sınıf ve statülere, eğitim ve kültür düzeylerine göre farklılık gösteren beden hareketleri de vardır (Erciyas, 2019). Söz gelimi bir Uzakdoğulunun davranışları ve beden dili, yüzündeki mimik, kendi ülkemizdekilerden çok farklı olabilir.

Akdeniz gibi sıcak iklime sahip bölgede yaşayan insanlar beden dilini daha fazla ve etkin kullanırken; İskandinav ülkeleri gibi soğuk iklimde yaşayan insanlar beden dilini daha az kullanır. Japonya, Çin gibi Uzakdoğu ülkelerinde yaşayan insanlar birbirlerine daha az dokunarak iletişim kurar. Selamlaşma biçimleri ülkeden ülkeye, kültürden kültüre farklılık gösterir. Söz gelimi Japonlar ve Çinliler kültürel değerleri gereği yumuşak bir jestle bellerini büküp eğilerek selam verir. Arap ülkelerinde ise dini

inançlar gereği erkekler kadınlara dokunmadan uzaktan selamlaşır. Bunun nedeni kültürel değerler kadar dini inançların da beden dilini etkilemesidir (Erciyas, 2019).

Yabancı dil öğretiminde beden dili

Kendi kültürümüze ait beden hareketlerini ana dilimizle birlikte doğumdan itibaren farkında olmadan ediniriz. El ve kol hareketlerini, beden duruşumuzla neyi, nasıl ifade edeceğimizi bize öğreten bir kurum veya ders (diksiyon ve beden dili gibi özel amaçlarla verilen dersler dışında) yoktur. Bu hareketleri ve anlamlarını gözlemleyerek öğreniriz. Ancak ikinci dil öğreniminde bu hareketler kafa karıştırıcı olabilir. Söz gelimi Bulgaristan'da "hayır" anlamında kullanılan başın aşağı yukarı hareket ettirilmesi, Türkiye'de "evet" anlamına gelmekte; aynı şekilde Türkiye'de "hayır" anlamına gelen başın sağa sola hareket ettirilmesi Bulgaristan'da "evet" anlamına gelmektedir. Ülkelere göre başın hareketiyle ifade edilen anlamlar farklılık gösterebilir. Baş hareketleri konusunda aynı anlam karışıklığı Arnavutluk'ta da görülmektedir. Türkiye'de bulunan Arnavut öğrenciler sorulan bir soruya başlarını iki yana sallayarak kendi ülkelerinde ifade edildiği şekilde "evet" cevabını vermiş ama bu hareketin Türk toplumunda "hayır" anlamını taşıdığını sonradan öğrenmişlerdir (İzğören, 2017, s. 25). Anlam karışıklığına neden olan başka bir örnek Türklerin bir şeyi çok beğendiğinde parmak uçlarını yukarıya doğru birleştirerek aşağı doğru sallamasıdır. Bu "çok güzel olmuş" ya da "mükemmel" anlamına gelir ancak bu hareket İtalyanlarda "ne zırvalıyorsun!" anlamında kullanılır. Aynı hareket Suudi Arabistan, Suriye ve İsrail'de "yavaşla!" anlamında, Kıbrıs Türklerinde ise "gününe göreceksin" anlamında kullanılır (Göçmenler, 2014, s.70).

Görüldüğü üzere ikinci dil öğretiminde beden dili öğretimine yer vermek hem kültürler arası farklı anlam ifadelerini açıklamaya yarayacak hem de öğretimi daha etkili kılacaktır. Çünkü araştırmalar iletişimin yaklaşık % 35'inin dilsel, %65'inin ise dil ötesi öğelere dayandığını göstermektedir (Wolf'tan aktaran Deregözü ve Kuyumcu, 2015, s. 98). Aynı zamanda beden dili kullanımı ikinci dil öğretiminde öğretimi hızlandıracaktır; çünkü Zhu'ya göre (1996) beden dili, dil öğretiminde duygu ve düşüncelerin doğru, anlaşılır ve gerçekçi bir şekilde ifade edilmesini sağlar.

Avrupa Dilleri için Ortak Başvuru Metni (ODBM) dil öğretiminde kullanılacak yöntem ve araştırmaların bireyin gereksinimleri doğrultusunda belirlenmesinin en doğru, en etkili yol olduğunu dile getirmektedir. Metne göre iletişimin çok boyutlu yapısı ele alınmaktadır. İletişimsel beceriler sosyo-kültürel beceri, kültürlerarası beceri, dilbilgisel beceri, pragmatik beceri ve sosyo-dilsel beceri gibi becerileri kapsamaktadır (ODBM 2006, s.120). İkinci dili öğrenen kişi hedef dilde iletişim kurabilmek için, birçok beceriyi kullanmak zorundadır. Beden dili bu çerçevede içinde sosyo-kültürel ve sosyo-dilsel beceriler içerisine girmektedir. Beden dili destekli öğretim içerdiği bu bilgileri doğrudan verir, iletişim kurulan kişiyle doğrudan duyular ve duygular aracılığıyla anlaşma sağlar.

Beden dilinin ikinci dil öğretiminde ne derece etkili olduğunun araştırıldığı bir çalışmada öğrencilerin verilen test sorularını cevaplaması istenmiştir. Geleneksel yöntemlerle uygulama yapılan öğrenciler test sorularının % 41' ini yanlış, %59' unu doğru cevaplamıştır. Beden dili uygulamalarıyla yapılan öğretimde ise soruların %86'sını doğru, %14'ünü yanlış yanıtlamışlardır. Çalışma sonucuna göre yabancı dil eğitiminde bilgilerin oyun, beden dili, drama desteği ile sunulması öğrenmeyi kalıcı ve işlevsel kılmaktadır (Deregözü ve Kuyumcu, 2015, s. 103). Yabancı dil öğretiminde istenen başarıya ulaşamaması doğru iletişim yolunun verilmemesinden kaynaklanır. İletişimi etkili hale getirecek tüm birimlerin kullanımı, belirli ölçülerde her birimden yararlanma kalıcı dil öğrenimini destekler. İletişim dil göstergelerinin anlamlı ve kurallı kullanılmasından daha çok el ve yüz hareketleri gibi sözel olmayan davranışları içerir ve onlar olmadan kusursuz bir iletişim kurulmasına olanak yoktur (Berk, 2014, s. 585).

Türkçenin yabancı dil olarak öğretiminde beden dili

Türkçenin yabancı dil olarak öğretimi, diğer yabancı dillerin öğretiminde olduğu gibi dört temel beceri esas alınarak yapılır. Dinleme, okuma, konuşma ve yazma becerilerinden oluşan ana becerileri dikte, dil bilgisi gibi yan beceriler destekler. Beden dilinin dört temel dil becerisiyle kullanımına yönelik bir çalışma sonucunda öğrencilerin verdiği etkinlik örneklerinin, Türkçenin etkili olarak kullanılmasında beden dilinin önemini göstermiştir. Söz gelimi öğrenciler en çok öğretmenin göz teması kurmasını ve güler yüzlü olmasını öğrenme ve tutumları üzerinde olumlu etkisi olduğunu belirtirken; el ve yüz hareketlerinin abartılı kullanılmasından, sert bakış ve ses tonundan olumsuz olarak etkilendiklerini belirtmişlerdir (Benzer, 2015, s. 42). Beden dilinin en önemli özelliği kişilerin birbiriyle iletişimde algılarını önemli düzeyde etkilemesidir. Örnekte de görüldüğü gibi öğretmenin öğrencilerini etkilemesi öğrenim süreci açısından önemlidir. Bu etkiyi sağlayan en önemli unsur öğretmenin beden dilidir. Bedenin düşüncelere ve hislere göre şekillendiği düşünüldüğünde, olumlu düşünce ve hislere sahip olduğunda, beden de bu durumu dış dünyaya olumlu işaretlerle yansıtmaktadır. O halde bedenden önce duygu ve düşüncelerin kontrolü gerekmektedir (Göçmenler, 2014, s.72-73). Duygu ve düşüncelerin beden hareketleriyle yansıtılmasıyla öğrenci ve öğretmen arasında etkili iletişim kurulmuş olur. Bu sayede Türkçe yeterliği iyi olmayan bir öğrencinin beden dili yardımıyla ifadeleri anlamlandırması hızlanacaktır. Ne anlatılmak istendiği beden diline bakılarak anlaşılmaya çalışılacaktır. Bunun için iyi bir Türkçe öğretmenin hedef dil olan Türkçeyi anlatırken beden dili yardımıyla öğretimi desteklemesi gerekmektedir (Benzer, 2015, s. 43).

Öğrenilen dilin iletişimsel olarak kullanımı kültürel öğelerden oluşur. Ortak Başvuru Metninde yabancı dil öğrenenlerin, iletişimde öğrendikleri dille ilgili neleri bilmeleri; hangi bilgi ve yeteneklerini geliştirmeleri gerektiği; dillerin kültürel boyutu geniş bir biçimde açıklanmıştır (Avrupa Konseyi, 2020, s. 157). Beden dili kültürün yansımasıdır. Özellikle bir Akdeniz ülkesi olan Türkiye’de beden dili sıkça başvurulan bir iletişim şeklidir. Günlük hayatta sözlü ifadelerin yanı sıra beden dilinin etkin bir şekilde kullanılması özellikle soğuk iklimden gelen öğrencilerin ilgisini çekmekte ve dokunarak iletişim kurmayı seven Türk halkını Uzak Doğudan gelen öğrenciler başlangıçta yadırgamaktadır. Tüm bu beden hareketlerinin ne anlam ifade ettiği ders kitaplarındaki etkinliklerde işlevsel hâle getirilmelidir. Görsel materyallerle fotoğraf ve videolarla, beden hareketlerinin bulunduğu filmlerden kesitlerle beden hareketlerini ifade etmek kültürü anlamak açısından etkilidir. Çünkü “beden dili ilişkilerimizde kültürel farklar arttıkça, yabancı bir ülkede çevremizdeki insanların duygu ve düşünce akışını değerlendirebilmemiz oldukça güçleşebilir” (Baltaş ve Baltaş, 2017, s. 23).

İnsanların kendini daha iyi anlatmak için kullandığı el ve yüz hareketleri, duygu dünyasının dışı yansıması olan beden ifadeleri dil dışı unsurlardır; ancak içinde söz barındırmasa da etkili bir iletişim aracıdır. Başka bir dilde iletişim sağlamayı amaçlayan ikinci dil öğretiminde sözlü dil öğretimi kadar sözsüz dil olan beden dili de önem taşımaktadır ancak Türkçe öğretiminde yapılan çalışmalara bakıldığında gerek ana dili gerekse yabancı dil olarak öğretimde beden dili öğretiminin göz ardı edildiği görülmektedir.

Öğretimde Türkçenin hedef dil olarak alındığı ders kitaplarında birkaç küçük alıştırma ile el ve yüz ifadelerine yer verilen örneklere rastlanmaktadır ancak bedenin ifade ettiği hareketlere yeterince yer verilmediği ve dil ötesi öğelerin kullanıldığı egzersizlerin yetersiz olduğu gözlemlenmektedir. Öğrencilerin çoğu beden dilini ders içerisinde değil, ders dışı iletişimle gözlemleyerek edinmektedir.

Çalışmanın amacı

Dili her yönüyle öğretmeyi amaçlayan Türkçe Öğretim Merkezleri, üzerinde çok durulmayan beden dili öğretimini ele almalı ve öğretimi destekleyici etkinlikler içerisinde öğrenciye vermelidir. Çalışma, beden

dili öğretiminin öğrenciler açısından gerek duyulup duyulmadığını araştırmak; el, yüz, baş ve vücut hareketlerinden oluşan beden hareketlerinin Türkçe öğretiminde hangi aşamada, hangi etkinliklerle verilmesi gerektiğini incelemek; Türk kültüründeki jest ve mimiklerin diğerkültürlerden farkını ortaya koymak ve Türklere özgü beden hareketlerinin öğretimi için yöntem geliştirmek amacıyla yapılmıştır.

Yöntem

Çalışmada birbirini destekleyen farklı yöntemler bir arada kullanılmıştır. Çalışmanın örneklemini Ondokuz Mayıs Üniversitesi, Türkçe Öğretimi Uygulama ve Araştırma Merkezinde Türkçe öğrenen, farklı ülkelerden gelen 20 öğrenci oluşturmaktadır. Öğrencilerin seçiminde rastgele örnekleme yöntemi kullanılmıştır. Odak grup görüşme yöntemi esas alınarak öğrencilere çalışmanın içeriği anlatılmış ve günlük hayatta en fazla karşılaşabileceği 20 el ve yüz hareketi öğrencilere gösterilmiştir. Çoktan seçmeli sorularla hareketlerin ifade ettiği anlamı anlayıp anlamadıkları ölçülmüştür. Etkinlik sonrasında öğrencilerden nicel analiz yöntemiyle veriler toplanmıştır. Oluşturulan anket için daha önce Evkaralı (2002) tarafından yapılan çalışmadan faydalanılmıştır. Uygulanan anketle görseldeki hareketlerin öğrencilerin kendi ülkelerindeki el ve yüz hareketleriyle benzer olup olmadığı araştırılmıştır ve çalışma hakkındaki genel düşünceleri tespit edilmiştir. Çalışmada kullanılan görsellerin bazıları birkaç saniyelik kısa video kayıtlarıdır. Böylece hareketlerin tam ve doğru anlaşılması hedeflenmiştir.

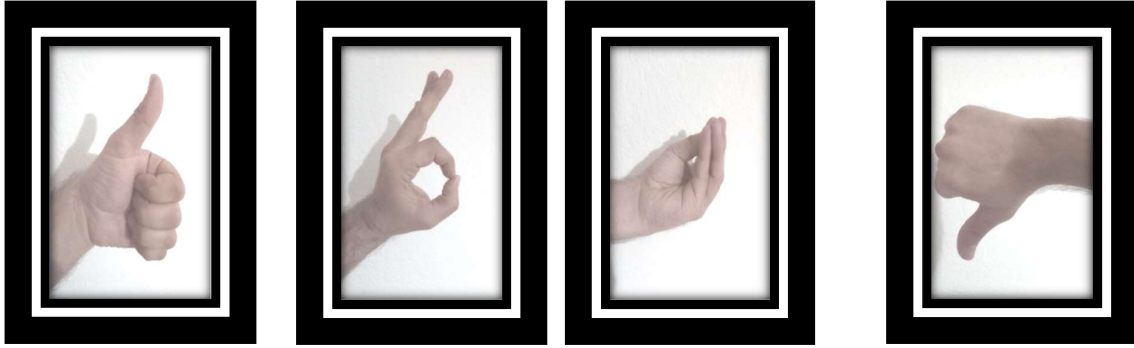
Bulgular

OMÜ-TÜRKÇE’de yapılan nicel analiz verilerine göre öğrenciler beden dilinin ifade ettiği anlamları bilmenin kendilerine kolaylık sağladığını ve dolayısıyla öğrenmek istediklerini belirtmiştir. Çalışmaya katılan öğrencilerin tamamı iyi bir iletişim için beden dilinin önemli olduğunu düşünmektedir ve konuşurken ana dillerinde de beden dilini kullandıklarını ifade etmektedir.

Aynı şekilde öğrencilerin tamamı beden dilini doğru anlamalarının gelecekte topluma uyum sağlama konusunda kendilerine yardımcı olacağını düşünmekte ve kendi ülkelerinde de beden dilinin önemli olduğuna işaret etmektedir.

Öğrencilerin gösterilen görsellerde genel olarak tüm dünyada bilinen hareketleri (bk. Resim 1-2-3) büyük oranda anlamakta bir problem yaşamadığı; hatta bir iki denemeden sonra 1., 2. ve 3. resimdeki hareketler için sırasıyla *tamam-iyi-güzel*, *mükemmel-güzel*, *kötü-beğenmedim* gibi doğru anlamlandırmalar yapmayı başardığı; fakat söz konusu hareket kendi kültürlerinde farklı anlama geliyorsa yanlış yorumladığı görülmüştür.

Söz gelimi Türk kültüründe *beğeni* ifade eden olumlu bir hareket (bk. resim-4) için Balkanlardan gelen öğrenciler Türk kültüründekine yakın cevaplar veririrken Arap öğrenciler aynı hareketin kendi kültürlerinde *tehdit* anlamına geldiğini ifade etmiştir. Aynı şekilde başın veya kaşların yukarı kaldırılarak *hayır* anlamında kullanılması da birçok öğrenci tarafından anlaşılammıştır. Benzer çalışmalar (Gün ve Yurtcu, 2022 ve Göçmenler, 2014 gibi) daha önce de yapıldığı için burada öğrencilerin beden hareketleri için yaptığı anlamlandırmalar tek tek ifade edilmemiştir, sadece birkaç örnekle yetinilmiştir.

Resim-1

Resim-2

Resim-3

Resim-4

Örnekte verilen resimler hareket tekrarı gerektirmeyen fotoğrafla anlaşılabilir el hareketleridir. Öğrencilere uygulanan diğer 16 el, baş, yüz ve vücut hareketi kısa video olarak çekilmiş ve öğrencilere gösterilmiştir. Fotoğrafla göstermek hareketin anlaşılır olmasını engellemektedir. Bu beden hareketlerinin öğrencilere karekod uygulamasıyla kısa video kaydı olarak gösterilmesi gerekmektedir.

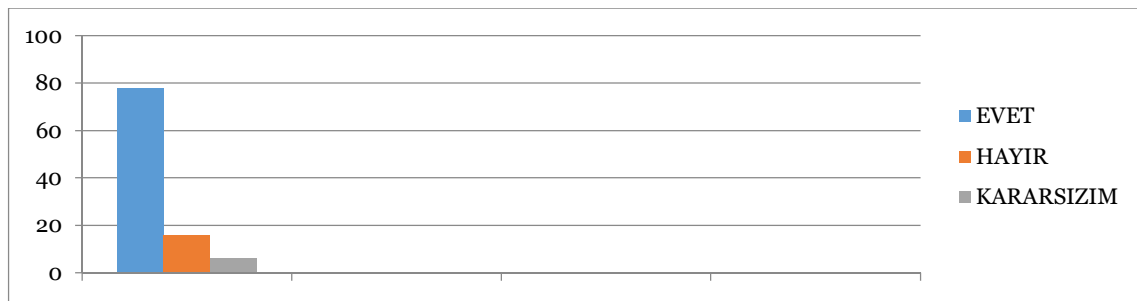
Öğrencilerin tamamı öğretmenlerin derslerde beden dilini kullanmasının faydalı olduğunu düşünmektedir. Aynı şekilde beden dili ile ilgili yapılan etkinliklerin faydalı olduğu ve derslerde de uygulanması gerektiği görüşüne de tüm öğrenciler katılmaktadır.

Öğrencilerin % 81'i beden dili ile ilgili çalışmaların A1 seviyesinden itibaren düzenli bir şekilde yapılması gerektiğini düşünmektedir. Geri kalan öğrencilerin ise % 14'ü A2, % 3'ü B1, % 1'i B2 ve % 1'i C1 seviyesinde verilmesi gerektiği görüşündedir.

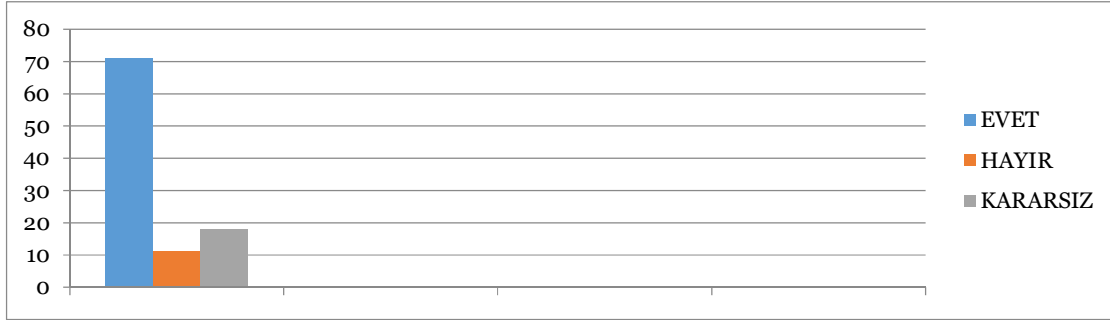
Grafik-1: Beden dili öğretimi için uygun dil seviyesi

Öğrencilerin % 78'i Türklerin beden ifadelerini anlamakta zorluk yaşadığını, % 16'sı zorluk yaşamadığını, % 6'sı ise bu konu hakkında değerlendirme yapamayacağını ifade etmiştir.

Grafik-2: Türklerin beden dili ifadelerinin anlaşılma oranı

Öğrencilerin % 71'i ülkesine göre Türkiye'deki beden hareketlerinin farklılıklar taşıdığını düşünürken % 11'i farklılık olmadığını, % 18'i bu konuda kararsız olduğunu belirtmektedir.

Grafik-3: Ortak beden dili hareketlerine sahip olma

Katılımcılardan beden dilini yanlış kullanmaktan veya yanlış anlamaktan dolayı çok büyük problemler yaşadığını ifade edenlerin oranı % 42'dir. Neredeyse öğrencilerin yarısı beden dilini yanlış anlamaktan dolayı Türkiye'de sıkıntı yaşadığını ifade etmektedir.

Grafik-4: Beden dilini yanlış kullanma

Tartışma

Yabancı dil olarak Türkçe öğretiminde beden dilinin iletişim ortamlarında kullanılması gerektiği düşünülmektedir. Kullanılan ders materyallerinde beden diliyle ilgili uygulamalar öğrenciler ve öğretmenler açısından öğretimi destekler nitelikte olmalıdır. Materyallerin verdiği bedensel mesajların anlaşılması için kültürlerarası iletişim unsurlarını içermesi gerekmektedir. Sözsüz iletişim unsurlarının kültürel açıdan değerlendirilmesi alana katkı sağlayacaktır. "Öğrencilerin ise hedef kültürdeki iletişim ortamlarını iyi gözlemlemesi gelişim süreçlerine katkı sağlayıcı bir faktör olabilmektedir. Beden diline ilişkin farkındalığın artırılması hedef dilde var olma sürecinin ilk adımı olarak düşünülebilir" (Gün ve Yurtcu, 2022, s. 954).

Türkçe öğreten bir öğreticinin sahip olması gereken dil becerilerinin yanı sıra iyi bir iletişim uzmanı olması gerekmektedir. Bu nedenle Türkçe öğrenen öğrencinin "iletişim becerilerini geliştirmek için yazılı ve sözlü anlatım derslerinde beden dili konusuna gereken önem verilmeli, konular uygulamalarla, ilgili materyallerle (Türkçenin yetkin dil ve edebiyat ürünlerinin seslendirildiği, görüntülendiği kaset; film, slayt) desteklenmelidir" (Kocasavaş, 2007, s. 54).

Söz konusu materyaller öğrencinin görme ve işitme duyularını harekete geçirerek derse olan motivasyonunu artıracak, bu materyaller aracılığıyla öğrenme ortamına canlılık kazandırılacaktır. Beden dilini içeren materyallerle yaratılan bu görsel ve işitsel ortam öğrencinin hedef dili yapısal bir birim olmaktan öte sosyo-kültürel bir olgu olarak görmesini sağlayacaktır. Böylece her yaşta öğrencinin ilgisi çekilmeye başlanacaktır. Öğrenci beden dili içeren görseller yardımıyla iletişime eşlik eden el, yüz, beden hareketlerini de tanıyacaktır. “Böylece bu yaklaşım öğrencinin diğer becerilerinin yanında konuşma becerisinin gelişmesini de etkileyecek, öğrenci günlük konuşma ortamına ve hızına, tümce yapılarına alışabilecek ve ayrıca sözcük dağarcığını da zenginleştirebilecektir” (Aktaş, 2005, s. 95).

Sonuç ve öneriler

Öğrencilerle yapılan çalışmalar ve uygulanan anketler Türkçenin yabancı dil olarak öğretiminde beden dili öğretimine ihtiyaç duyulduğunu göstermektedir. Ancak Türkçe öğretimi üzerine yazılmış kitapların hiçbiri bu konuyu öğretim ürünü olarak ele almadığından beden dili öğretimi öğreticinin inisiyatifine bırakılmış durumdadır. Ne yazık ki alan çalışanları tarafından birçok öğreticinin bu konulara değinmediği bilinmektedir. Bu öğretimin uygulanabilmesi için kitapların ünite sonlarında *beden dilimiz, bedenimin dili* vb. başlıklı bölümler yer alabilir. Beden dilimiz sayfasına karekodlar konularak beden hareketlerinin bulunduğu fotoğraflar ve kısa videolar yüklenebilir. Bu karekod uygulamasıyla öğrencilere beden hareketine yönelik video izlettirilip ne anladığı sorulabilir. Hareketlerin ifade ettiği anlamlar için eşleştirme soruları ve çoktan seçmeli sorular hazırlanarak doğru anlamı bulmaları sağlanabilir. Sorular hazırlanırken hareketin diğer kültürlerde farklı ifadeleri varsa bunlar da çeldirici olarak kullanılabilir. Bu uygulamalarla yapılan beden dili öğretimi eğlenceli ve etkili bir öğretim olacak ve beden dili konusunda anlam karışıklığının önüne geçilecektir. Beden dili hareketleri verilirken Temel seviyede *iyi-kötü/güzel-çirkin/olumlu-olumsuz* gibi betimleme ifade eden, orta seviyede ise duygu bildiren hareketlerin öğretimi yapılabilir.

Kaynakça

- Aktaş, T. (2005). Yabancı dil öğretiminde iletişimsel yeti. *Journal of Language andLinguistic Studies*,1(1), 89-99.
- Antes, A. T. (1996). Kinesics: Thevalue of gesture in languageand in thelanguageclassroom. *Foreign Language Annals*, 29 (3), 439-448.
- Avrupa Dilleri İçin Ortak Başvuru Metni, öğrenme, öğretme, değerlendirme (2006). Ankara: Milli Eğitim Bakanlığı Yayınları.
- Avrupa Konseyi (2020). *CommonEuropeanframework of referenceforlanguages: learning, teaching, assessment – companionvolume*.Strasbourg: Council of Europe Publishin.
- Baltaş, Z. ve Baltaş, A. (2017). *Bedenin dili: iletişim becerilerinizin anahtarı, sessiz diliniz*. İstanbul: Remzi Kitabevi.
- Benzer, A. (2015). Türkçe öğretiminde beden dili kullanımının öğrenme ve tutum üzerindeki rolü. *Hacettepe Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi (H. U. Journal of Education)*, 30 (1), 33-47.
- Berk, F. M. (2014). Yabancı dil öğretim yöntemlerinde sözsüz iletişim ve beden dili. *Selçuk Üniversitesi Sosyal Bilimler Meslek Yüksekokulu Dergisi*, 12(1-2), 575-0.
- Bloom, L. & Lahey, M. (1978). *Language developmentandlanguagedisorders*. New York: WileyandSons.
- Deregözü, A. ve Kuyumcu, N. (2015). Yabancı dil öğretiminde beden dili kullanımının önemi. *Atatürk Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Sosyal Bilimler Dergisi (Journal of SocialSciences)*, 54, 97-104.
- Erciyas, M. B. (2019). Odak Dergisinin iletişim öğretmeni Müge Buket Erciyas ile 06.10.2019 tarihli “Beden Dili” röportajı. <https://odakdergisi2.com/roportaj-beden-dili/> Erişim tarihi: 19.04.2023. Saat: 14.15.

- Evkaralı, B. (2002). *Beden Dili*. <https://dokumen.tips/documents/baki-evkarali-beden-dili.html?page=1> Erişim tarihi: 10.04. 2023. Saat: 22.05
- Göçmenler, H. (2014). Beden dilinin yabancılarā Türkçe öğretimini açısından önemi. *Hacettepe Üniversitesi Yabancı Dil Olarak Türkçe Araştırmaları Dergisi*, (1) , 63-74.
- Gün, M. ve Yurtcu, A. (2022).Türkçenin yabancı dil olarak öğretiminde kültürün sessiz bir göstergesi: beden dili. *Çukurova Üniversitesi Türkoloji Araştırmaları Dergisi*, 7(2), 943-968.
- İzgören, A. Ő. (2017). *Dikkat vücudunuz konuşuyor: Türkiye’de beden dili, iř yaşamı ve renkler*. Ankara: Elma Yayınevi.
- Kocasavaş, Y. (2007). Etkili iletişimin sözsüz adımı olan beden dili ve Türkçe eğitimindeki rolü. *Hasan Ali Yücel Eğitim Fakültesi Dergisi*, 7 (i), 47-55.
- O’Neill, D. K. (2007). “Thelanguageuseinventoryforyoungchildren: aparentreportmeasure of pragmaticlanguage developmentfor 18 to 47 monthsoldchildren”. *Journal of Speech Language andHearingReserch*,50, 214-228.
- Özçalışkan, Ő. ve Hodges, L. E. (2016). “Jestlerin çocukların dilsel ve bilişsel gelişimindeki rolü”. Ç. Aydın vd. (ed.). *Aklın çocuk hali, zihin gelişimi araştırmaları*. (s. 83-105). İstanbul: Koç Üniversitesi Yayınları.
- Piaget, J. (1999). *Çocukta zihinsel gelişim*. Hüsen Portakal (çev.), İstanbul: Cem Yayınevi.
- Vendryes, J. V. (2001). *Dil ve düşünce*. Berke Vardar (çev.), İstanbul: Multilingual.
- Yazar, O. Z. (2014). “Beden dili”. M. Sayılı (ed.). *Tarımsal yayım ve danışmanlık*, Cilt 1: kişisel gelişim. (s.15-38). Tokat: Eramat Basım ve Yayıncılık Ltd. Őti.
- Zhu, A. (2006). Theimportance of using body language in english teaching. *US-ChinaForeing Language*, 4(1), 79-81.